

שְׁמֵרִים לְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְדֹרֹתָם

פרשת בא – הרב אורי הולצמן

בפרשתנו אנו קוראים את סיפור היציאה ממצרים. בעבר הראינו¹, כי עניין ה"לילה" מודגש מאוד בסיפור היציאה, והוא יוצר את המסגרת סביב הסיפור. בשלושה פסוקים בזה אחר זה, התורה פותחת את תיאור מכת בכורות שהביאה את פרעה לשחרר את בני ישראל ממצרים עם מילת "לילה":

- וַיְהִי בַחֲצִי הַלַּיְלָה, וְה' הָכָה כָּל בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבְּכֹר פְּרֹעֶה הַיֹּשֵׁב עַל כִּסֵּאוֹ עַד בְּכוֹר הַשְּׂבִי אֲשֶׁר בְּבֵית הַבּוֹר...
- וַיָּקָם פְּרֹעֶה לַלַּיְלָה, הוּא וְכָל עֲבָדָיו וְכָל מִצְרַיִם וַתְּהִי צָעֲקָה גְדֹלָה בְּמִצְרַיִם כִּי אֵין בֵּית אֲשֶׁר אֵין שֵׁם מֵת.
- וַיִּקְרָא לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן לַלַּיְלָה, וַיֹּאמֶר קוּמוּ צֵאוּ מִתּוֹךְ עַמִּי גַם אַתֶּם גַּם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּלְכוּ עִבְדוּ אֶת ה' כְּדִבְרֵכֶם...

וכן בסוף הפרשייה הזו, סוגרת התורה את סיפור היציאה עם הפסוק:

לֵיל שְׁמֵרִים הוּא לֵה' לְהוֹצִיאֵם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם,
הוּא הַלַּיְלָה הַזֶּה לֵה' שְׁמֵרִים לְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְדֹרֹתָם.

במסגרת המאמר, ברצוננו לעמוד על הפסוק הזה "ליל שְׁמֵרִים הוּא לֵה'" וגו' שנכתב בצורה כפולה מעין שירה, ולהבין את המשמעות הטמונה בו.

במאמרו לימי החנוכה (תשפ"א) והיה לעת ערב יהיה אור הראינו, כיצד בבריאה הראשונה כשנחלקת היממה ליום ולילה, היה זמן הלילה זמן מת כביכול שאין בו שום תנועה; זמן של העדר ותוהו ובוהו. כאשר גאולת ישראל נעשית דווקא מתוך עומק הלילה – בַּחֲצִי הַלַּיְלָה, בזמן שכל העולם ישן ומורדם, הרי יש בזה סמל שהגאולה הזאת נעשתה כל כולה בידי שמים וללא שותפות כל שהיא מצד האדם. התורה מדגישה בשלושה פסוקים בזה אחר זה, שהסיפור כאן של גאולת מצרים היה בלילה, מהלך אלוקי, נשגב, שבני ישראל לא היו בו אלא כחומר ביד היוצר ברצותו מרחיב וברצותו מקצר. התורה גם מספרת את סיפור היציאה ממצרים באופן כזה שבני ישראל הושלכו מתוכה בעל כורחם מבלי לתת להם שום מקום של בחירה: וַתִּחַזַּק מִצְרַיִם עַל הָעָם לְמַהֵר לְשַׁלְּחָם מִן הָאֶרֶץ כִּי אָמְרוּ כָלָנוּ מֵתִים.

עם זאת, סיפור היציאה מחולק בעצם לשתי פרשיות, עם הפסק של פתוחה ביניהן; בפרשייה הראשונה התורה מספרת את מה שקרה בַּחֲצִי הַלַּיְלָה, הגאולה האלוקית שבני ישראל לא היו שותפים בה, ואילו בפרשייה השנייה התורה מספרת את מה שכן נטלו בני ישראל חלק ביציאתם ממצרים: וַיִּסְעוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל מֵרַעַמְסֵס סָכְתָּהּ וגו'. בפרשייה הזאת נאמר – וַיְהִי "בַּעֲצֵם הַיּוֹם הַזֶּה" יֵצְאוּ כָּל צְבָאוֹת ה' מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם. אם הפרשייה הראשונה מספרת את הגאולה האלוקית של הלילה, הפרשייה השנייה מספרת את הגאולה שהייתה בשותפות בני ישראל שהייתה ביום. שתי הפרשיות האלה, מקבילות לפרק א ופרק ב של בראשית, כאשר הפרשייה הראשונה מספרת את הסיפור ממבט אלוקי, ואילו הפרשייה השנייה מספרת את הסיפור מן המבט של העם היוצא ממצרים [ויש עמנו להרחיב על כך].

במאמרו לחג הסוכות (תשפ"א) בחודש השביעי תחוגו אותו בארנו, ששני החלקים האלה של הגאולה מחולקים לפי המועדים פסח וסוכות: פסח בתחילת השנה; הוא השלב הראשון כשהעולם מונהג במהלך שמימי. וסוכות בצאת השנה; הוא השלב השני כאשר נעשים בני האדם שותפים בהנהגה. פסח אם כן הוא החג של הלילה, ואילו סוכות הוא החג של היום, ועליו נאמר – כִּי בַסֻּכּוֹת הוֹשַׁבְתִּי אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּהוֹצִיאִי אוֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם כַּמְסוּפֵר בפרשייה השנייה – וַיִּסְעוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל מֵרַעַמְסֵס סָכְתָּהּ.

אחר שתי הפרשיות האלה, חותמת התורה את סיפור היציאה במעין הפתיחה, עם הפסוק של הלילה: לֵיל שְׁמֵרִים הוּא לֵה' לְהוֹצִיאֵם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם, הוּא הַלַּיְלָה הַזֶּה לֵה' שְׁמֵרִים לְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְדֹרֹתָם. בעינו נראה, שהפסוק הזה החותם את הפרשה, נחלק לשני חלקים, ומקביל הוא במידה מסוימת לשתי הפרשיות שראינו; החצי הראשון של הפסוק כנגד הפרשייה הראשונה: חלקו של הקב"ה שעשה לבני ישראל שהוציאים ממצרים, והחצי השני כנגד הפרשייה השנייה: חלקם של בני ישראל שעושים הם לה' לדורות. נשים לב, שבחלק הראשון של הפסוק אין נוכח אלא שמו של הקב"ה: לֵיל שְׁמֵרִים הוּא לֵה' לְהוֹצִיאֵם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם; אפילו במקום שהיה מתאים לומר "להוציא את בני ישראל מארץ מצרים", התורה מעלימה את שמם ואומרת רק "להוציאים" מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מבלי לציין במי מדובר. בחלק השני של הפסוק לעומת זאת, נוכחים הקב"ה ובני ישראל גם יחד: הוּא הַלַּיְלָה הַזֶּה לֵה' שְׁמֵרִים לְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְדֹרֹתָם.

קיום מצוות חג הפסח בכל התורה נקרא בלשון "שמירה". שמונה פעמים בפרשתנו משתמשת התורה בהקשר של מצוות הפסח בלשונות: לְמַשְׁמֶרֶת, וּשְׁמֶרֶת, שְׁמֵרִים, וּשְׁמֶרֶת. וכן בפרשת ראה נפתחת פרשיית חג הפסח עם הפסוק: שְׁמֹר אֶת חֹדֶשׁ הָאָבִיב וְעִשִׂית פֶּסַח לֵה' אֱלֹקֶיךָ (דברים טז, א). על עצם משמעות ה"שמירה" יש להרחיב במאמר נפרד, אך זאת יש לראות שעבודת הפסח מתקיימת על ידי השמירה. זהו שאומרת כאן התורה – הוּא הַלַּיְלָה הַזֶּה לֵה' שְׁמֵרִים לְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְדֹרֹתָם; כי אמנם שביל פסח מצרים היו בני ישראל פאסיביים לגמרי בזמן שהוצאו ממצרים, אך לדורות הופך הלילה הזה להיות לילה של שותפות בין ה' ובני ישראל כשומרים בני ישראל את הלילה.

¹ ראה מאמרינו לפרשת בא (תשע"ט) ליל שימורים הוא לה' ולחג הסוכות (תש"פ) בחודש השביעי תחוגו אותו.

כן אמנם יש להבחין ולחלק, כי שותפותם של בני ישראל ביציאת מצרים המסופרת בפרשתנו הייתה **ביום** ועליה חוגגים את חג הסוכות כפי שהקדמנו, ואילו כאן בפסוק התורה מדברת על תנועה שונה במקצת, על שותפותם של בני ישראל אפילו **בלילה** החשוך. להבחנה זו ישנה משמעות רבה כדי להבין את שלבי התהליך בברית השותפות בין הקב"ה ובני ישראל, במשל של היום והלילה. ושלושה שלבים יש בדבר.

השלב הראשון, הוא המסופר בתחילת הבריאה במעשה בראשית. כפי שבארנו במאמר הנ"ל לימי החנוכה, החושך מסמל את התווה ובוהו, העדר ואי קיום המציאות. כשחילק ה' את היממה למחצה יום ומחצה לילה, הרי שהוא השאיר כביכול מחצית מזמן הבריאה מחוץ לגבולות המציאות, כאשר רק היום הוא זמן של עשייה וקיום בין מצד האלוקים ובין מצד האדם, ואילו הלילה כאילו מת ואינו קיים.

השלב השני, הוא המסופר בפרשתנו, וכאשר נוכחנו לראות את שני חלקי הפרשה בסיפור היציאה ממצרים. במהלך הזה, הרי שכלפי בני האדם הלילה עודנו זמן של העדר, זמן של שינה, ורק היום הוא זמן חיים ועשייה; ואולם כלפי הקב"ה, אין הדבר כן; העולם כולו אמנם ישן ומורדם, אך אצל הקב"ה הלילה דווקא מתעורר לחיים, ובזמן הזה מוביל הקב"ה שינויים בעולם. כשמוביל הקב"ה בעולם מהלכים של שידוד מערכות הטבע, עושה זאת ה' באישון לילה והרחבנו על כך במאמרנו לפרשת בא (תשע"ט) **ליל שימורים הוא לה'** [ע"ש]. הניסים האלה הינם במהלך של הארת הלילה על ידי הקב"ה, וכמו שנאמר בקריעת ים סוף – **וַיְהִי הָעֶנָן וְהַחֹשֶׁךְ וַיָּאֵר אֶת הַלַּיְלָה** (שמות יד, כ); הלילה הופך להיות זמן של תנועה ופעילות.

תיאור מכת בכורות וגאולת מצרים נפתח בפרשתנו עם טעמים מיוחדים המעוררים את הקורא להיכנס לתוך הדרמה: **וַיְהִי בַּחֲצִי הַלַּיְלָה וַה' הִנֵּה כָל-בְּכוֹרֵי בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם וּגו'**. מתוך התרדמה של בני האדם, פתאום קם הלילה לתחייה. שני הפסוקים הבאים נפתחים ב-**וַיָּקָם פְּרַעֲהוּ לַיְלָה... וַיִּקְרָא לַמֶּשֶׁה וּלְאַהֲרֹן לַיְלָה...** הלילה נכנס לפעילות. על השלב הזה נאמר בפסוק החותם את הפרשה – **לֵיל שְׁמֹרִים הוּא לַה' לְהוֹצִיאֵם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם**; הקב"ה שומר את הלילה ומאיר אותו להוציא את בני ישראל מארץ מצרים. האבן עזרא כותב בדרך אחת, שיש מפרשים את המושג "שימורים", **כטעם שומרי החומות**; **שלא ישנו** [בליל פסח], **רק יודו ויספרו גבורות ה' בצאתם ממצרים**. וככה **רמזו חז"ל "הגיע זמן קריאת שמע של שחרית"**. האבן עזרא אמנם מפרש את הסיפא של הפסוק, אך זאת אנו למדים מדבריו שעניין השימורים הוא לשמור את הלילה ולהפכו לזמן של עשייה וחיים.

השלב השלישי, בו כבר בא האדם ומאיר את הלילה. אחר שהתחיל הקב"ה בליל יציאת מצרים להאיר את חשכת הלילה בהנהגה ניסית, אומר ה' לבני ישראל שלדורות רוצה הוא שבני ישראל בעצמם הם אלו שיהפכו את הלילה לזמן של אור וחיים: **הוּא הַלַּיְלָה הַזֶּה לַה' שְׁמֹרִים לְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְדֹרֹתָם**; אותו הלילה שהיה משומר רק לה' ביציאת מצרים, שיהא משומר לדורות אף על ידי בני ישראל, וזאת על ידי קיום מצוות הפסח בליל הסדר.

מהות מצוות ליל הסדר, היא להפוך את הלילה לזמן של חיים². בלילה הזה מתאספת המשפחה כולה יחד, עורכים את שולחן ומסבים עליו. המצוות העיקריות בליל הסדר הן מצוות של אכילה ושתייה לפני ה': **פסח, מצה ומרור, ושתיית ד' כוסות**, ועליהן אומרים את ההגדה ומספרים את גבורות ה' ונפלאותיו. זהו שכותב האבן עזרא: **כטעם שומרי החומות**; **שלא ישנו, רק יודו ויספרו גבורות ה' בצאתם ממצרים**. וככה **רמזו חז"ל "הגיע זמן קריאת שמע של שחרית"**. גם בליל יציאת מצרים, ציווה ה' את בני ישראל, שבזמן שהעולם כולו נכנס לישון הם יערכו את השולחן ויעשו את הסדר. הלילה יהיה זמן של אור.

פרשיית קרבן הפסח נפתחת עם המצוה המיוחדת: **הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם רֹאשׁ חֳדָשִׁים רִאשׁוֹן הוּא לָכֶם לְחֹדֶשׁ הַשָּׁנָה**. על אף שלפי הפשט, המצוה כאן היא למנות את חדשי השנה החל מחודש ניסן, חז"ל למדו מכאן גם את מצוות קידוש החודש. בזמן גאולת מצרים כאשר הלילה מקבל משמעות מיוחדת, הרי שגם הלבנה שבאה להאיר את הלילה מקבלת חשיבות, ונצטוונו לקדש את החודש עם מולדה של הלבנה החדשה.

רש"י מפרש את הנאמר **שְׁמֹרִים לְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְדֹרֹתָם**: **משומר ובא מן המזיקין, כענין שנאמר "ולא יתן המשחית" וגו' וכן אמרו חז"ל בגמרא פסחים על מצות הארבע כוסות**:

היכי מתקני רבנן מידי דאתי בה לידי סכנה? והתניא: לא יאכל אדם תרי [בזוגות], ולא ישתה תרי, ולא יקנח תרי, ולא יעשה צרכיו תרי. אמר רב נחמן: אמר קרא ליל שימורים – ליל המשומר ובא מן המזיקין... (פסחים קט"ב)³

על אף שוודאי ישנה שמירה עילאית בלילה הזה, בעינינו נראה, שעיקר השמירה מן המזיקין היא מפני שהלילה הזה אינו קרוי **"לילה"**. המזיקין נמצאים במקומות של חוסר סדר ואנדרלמוסיה. כאשר הלילה מואר והופך הוא לזמן של סדר וחיים הרי הוא כמו יום, וממילא משומר הוא מן המזיקין.

קרב יום אֲשֶׁר הוּא לֹא יוֹם וְלֹא לַיְלָה.
רָם הוֹדֵעַ כִּי לֶךְ הַיּוֹם אֵף לֶךְ הַלַּיְלָה.
שׁוֹמְרִים הִפְקֵד לְעִירָךְ כָּל הַיּוֹם וְכָל הַלַּיְלָה.
תֹּאמֵר כְּאוֹר יוֹם תִּשְׁכַּח לַיְלָה.
וַיְהִי בַּחֲצִי הַלַּיְלָה.
(הגדה של פסח)

להרשמה: shiurholzman+subscribe@googlegroups.com

להערות: shiurimholzman@gmail.com

² ראה מאמרנו לפרשת החודש (תשע"ח) **ועבדת את העבודה הזאת**. ויש עמנו עוד להרחיב על משמעות ליל הסדר.

³ ועי' טור או"ח סי' תפ"ז ושו"ע או"ח סי' תפ"א סעי' ב בהג"ה.